

תרמילאות, אבא-אמא והפרטה

מאת: טל אלמליח

"אינדיבידואלים הוא דבר שחברה בריאה וחופשית לא תתכן בלעדיו, ורוחניות בגבולות ובתכנים הנכונים היא דבר קריטי מעין כמוהו" אמר לי איש חכם אחד. נכון. אבל השאלה היא המינון. מעשה קולקטיבי יכול לצמוח מתוך אינדיבידואלים. אפילו טוב שכך יהיה. טוב לטייל, לספק את הסקרנות, לראות עולם, להכיר את עצמך. אבל חשוב לחזור הביתה עם תובנות בונות חברה.

קראתי השבוע שפותחים מסלול ללימודי רוחניות בבית-ברל. אין לי ספק שמסלול לימודים זה יאכלס הרבה מאד חוזרי טיול למיניהם, קצת כמו החוג למזרח אסיה, שמצליח לשמר חוויה מסוימת כנראה, מהמזרח. בכל מקרה, הכתבה הזו ב'הארץ' החזירה אותי להרהורים על נושא הטיילות, חופש ושחרור האדם, וההשפעות והמשמעויות של התנועה החברתית הישראלית האדירה הנקראת "תרמילאות".

התרמילאות הישראלית החלה בשנות ה-70 כתופעה אינדיבידואליסטית מצומצמת יחסית בהיקפה בקרב צעירים שסקרנות, צימאון להרפתקנות וגילוי האותנטי, הניעו אותם, והפכה במשך השנים לתופעה פופולארית שמקושרת יותר ויותר ל"תרבות הנגד". היא מבטאת נטישה של אורח החיים הקונבנציונאלי, הערכים החברתיים, הנוחות של החברה המערבית וחיפוש אחר חוויות וריגושים.

זהות התרמילאית מוגדרת אל מול הגדרת התיירים הממוסדים. בתארם את מניעיהם ליציאה לטיול ואת חוויותיהם, התרמילאים מדגישים את עומקם, עוצמתם ומידת האותנטיות שלהם, לעומת המניעים והחוויות ה"ממוסחרים", ה"מזויפים" וה"בורגניים", המיוחסים לתיירים ה"ממוסדים". התרמילאים מחפשים לכאורה אחר האתרים והמסלולים המצויים מחוץ למסלול המקובל על התיירים ה"רגילים", אלה שהשהייה והטיול בהם מספקים חוויות "אותנטיות".

אבל ההרפתקה הספונטנית האינדיווידואלית שאפיינה את התרמילאי בתחילת דרכו הולכת ונעלמת. מרבית האינפורמציה לגבי המסע של התרמילאי עובר מפה לאוזן מפי תרמילאים מנוסים, ספרי הדרכה מפורטים בהוצאת Lonely Planet ודומיהם, ספרי מטיילים באתרי אירוח של תרמילאים ועוד. כל אלה, מכוונים את המטייל לעבר דרך סלולה וחרושה. לרוב אין לתרמילאי עניין בהתחברות אל המקומיים. הוא מעדיף להיות עם עצמו או עם תרמילאים אחרים שמטיילים במקום. סגנון הטיול הפך להיות קונבנציונאלי ומקביל כמעט לתיירות הממוסדת ההמונית. אלה שינויים שעברה התרמילאות בכל העולם.

בישראל, בהדרגה, אך בבטחה, נעשה הטיול לנורמה של "אחרי צבא", לשלב מובנה נוסף בקרב חלקים של ציבור הצעירים בישראל. זו כמובן אינה נורמה שאופיינית לכל החברה הישראלית. המטיילים משייכים לחתך חברתי בעל נטייה חילונית יותר, מצב כלכלי טוב יותר, רקע של השכלה גבוהה יותר ורקע תרבותי מערבי יותר מאשר מזרחי. בקרב שכבות אלה הפך הטיול לסימון "וי" על פרק חיוני ובריא שאמור לכלול בחינה מחדש של החיים.

המרד המדומה

אין זה קשה לקבוע, אם כך, כי למרות המיתוס והאתוס, הטיוול הוא מרד מדומה. רובם המכריע של המטיילים חוזר לארץ ולא ממשיך את חייו בגן העדן הקסום של הטיוול. מטיילים מגלים דווקא את זהותם הלוקאלית בחוויה כביכול גלובלית. אין בחייהם של רוב המטיילים שינוי משמעותי לאחר הטיוול, ובמידה ויש הוא איננו פורץ מהפרטי לציבורי. הטיוול משפיע על החברה לכיוון הפוך ממרד - מרד הוא דבר ציבורי והטיוול מפריד את החברה. הוכחה לכך היא כי הטיוול, באותם מקרים שבהם כן השפיע על אורחות חייו של המטייל בארץ, מביא ליצירת מקדשים פרטיים. 'המרד' מתבטא במקרים הקיצוניים בעשיית מדיטציה כאמור, או בלימודי מזרח אסיה באוניברסיטה, או לימודי רוחניות בבית ברל. המרד המדומה מארגן את הצעירים נגד... נגד מה בעצם? הבורגנות? מישוהו באמת רוצה לנתק את עצמו מהמציאות? ישנם כמה אלפי 'פליפים' שהגזימו עם סמי הזייה. הם לא הנושא כאן.

במהלך הטיוול, הצעירים הישראלים מתמודדים על חברה בריאה בתוך עצמם פנימה, כאילו החברה נמצאת במרחב הפרטי שלהם ולא מחוצה להם. כך עסוקים צעירי המעמד הבינוני הישראלי ברכוש לעצמם נורמניות בארצות רחוקות, והחברה הישראלית, הזקוקה לבניה שיובילו אותה למחוזות ערכיים ומוסריים, מתדרדרת. הפרט העסוק בעצמו, ומנסה ללא הצלחה לפתור קונפליקטים פנימיים, חוזר מהטיוול עם כמה תובנות פרטיות כאלה ואחרות וביקורת על התרמילאים הישראלים, אל מציאות שבה אין הוא רואה לעצמו כל תפקיד ציבורי או חברתי. הישר מהטיוול 'פורץ הגבולות' כביכול 'משוגרים' צעירי ישראל היישר אל המכללות, האוניברסיטאות, אל מרכז תל אביב ובמקרים רבים - אל הטיוול הבא.

הטיוול הגדול לחו"ל הפך להיות תופעה ציבורית חשובה מדי מכדי שנתעלם ממשמעותו החברתית. קל לטעות ולחשוב שזהו מעשה יחידני ולגיטימי של אדם צעיר. אולם, רמזים עבים מדי כמו העדריות וחוסר ההמשכיות של חווית הטיוול, החזרה 'לחיים האמיתיים' שמדכאת את החלומות ועוד, מבהירים כי מדובר במשהו אחר, כי לתופעה הרחבה הזו יש משמעות חשובה ביותר בחברה הישראלית - היא גורם בפירוקה כחברה.

הכל נשאר במשפחה

הטיוול הגדול איננו פרק שמביא לשינוי במציאות הישראלית. ויתרה מכך - לתוך התופעה מתנקזים לחצים מתוך החברה והיא מפרקת את האנרגיות המהפכניות של הצעירים ומהווה פרק חשוב בהשלמה עם המציאות הקיימת.

הטיוול הוא החוליה החסרה בקשר של תלות כלכלית בין הבן או הבת להורים. בעוד שבעבר היו ילדים מתנתקים מתלות בהורים ויוצרים לעצמם שותפויות אחרות - ארגון עובדים, שותפות עסקית, צורת חיים קהילתית, מושב, קיבוץ, שירות בצבא וכדומה. כיום הסולידריות נעלמה לחלוטין, והמשפחה הגרעינית חזרה למלא את היחידה החברתית האורגנית. יש לכך כמה וכמה השפעות חיוביות מאד, כגון הרחבת הסמכות ההורית הטבעית, קשרים קרובים בתוך המשפחה, הבנה הדדית בין הדורות וכמובן יצרים טבעיים וצרכים אנושיים שעושים את המשפחה הגרעינית לגוף מאד בריא ונכון לאדם.

אך אליה וקוץ בה: היום צעירים לא עוזבים את הבית כלל וכלל. לא מעט בגלל ההוצאה של שלושים אלף שקל בתקופה בה אין להם מקצוע או עבודה מסודרת, והם תלויים כלכלית בהורים. התלות הכלכלית נשמרת בצבא, נשמרת בקופת חיסכון הכסף לטיוול, נשמרת בזמן הטיוול (אל מי מתקשרים מההימלאיה אם לא לאמא? מי רושם אותך לאוניברסיטה בזמן הטיוול?), נשמרת אחרי הטיוול שכן אז ישנו לרוב מצב כלכלי לא מזהיר, וכמובן בזמן

הלימודים, ואחר כך - חתונה, תמיכה כלכלית מתגברת בהקמת המשפחה, והנה - קיבלנו דפוס חברתי שנגזר מהמציאות הכלכלית של ההפרטה .

הטיול לחו"ל, מעבר לאלמנטים שציינתי, הוא תשובה לבדידות ומסייע לצעירים לקפוץ מתקופת הצבא לתקופת הלימודים, ועדיין להישאר במשפחה. בסופו של דבר, התפוררות הביטחון החברתי מוצא תשובה חלקית במשפחה כיחידת הסולידריות, וכסולדיריות היחידה.

אפשר גם אחרת

מעבר למודעות לפנים הללו של הטיול, כתופעה, מה שבוודאי גורם לקורא זה או אחר להרגיש "נאשם" והרי זו לא הכוונה. אני מבקש להציע כיוון למטייל "המתקדם", זה שרוצה לממש את הכמיהה המאיימת להתפרץ של אחרי השירות הצבאי (או בחופשת קיץ באוניברסיטה) (לעשות תנועות קפוארה על החוף, ועדיין, להרוויח לעצמו ולחברה שבה הוא חי את היתרונות שנותן מסע של כמה חודשים לארץ נידחת.

ראשית, בואו נחשוב במונחים שרווחו לפני 150 שנה, כאשר יצאו אירופאים לאפריקה, למזרח הרחוק, למזרח התיכון וכדומה כדי ללמוד על עולמות חדשים. בואו נהיה מטיילים תמימים וצנועים, ונביט על עצמנו כעל מה שנקרא באנתרופולוגיה "צופה משתתף" - עזבו את המצלמה אפילו. זה לעג לרש (אחד הדיסוננסים הקשים בטיול היה כשהסתובבתי בניקרגואה בג'ונגל שתושביו הנחמדים יכולים היו להקים בית ספר חדש עם סכום כסף שזהה לערך המצלמה שהייתה על צווארי. ואני לא איזה אמריקאי שמן. אני כמוכם .)

ניסיון לחוות מבפנים חברה הוא מרתק (התמזל מזלי ובסוף הטיול לדרום אמריקה, לפני שהמשכתי למרכז היבשת, חייתי חודש עם משפחה של כבאים אירים-איטלקים בניו ג'רזי, ממש איפה שמצלמים את הסופרנוס. לא צריך להכיר רק ננסים אוכלי אדם ביערות גשם); נסו למשל לעמוד על היקפה ואופייה של הגלובליזציה בארצות העולם השלישי (גם במקומות בהם שורר עוני מחפיר יש קוקה קולה, תמיד .)

אם תרצו, הרי שהמוצ'ילרו המפורסם ביותר יכול לשמש דוגמא למטייל עירני, שיצא "מהסיבות הנכונות" - צ'ה גווארה, במסעו על האופנוע שעליו כבר נכתב, צולם וכו'. מהטיול שלו הוא יצא המום, עצוב, מלא רוח קרב, ולא יכול היה לחזור עוד לחייו הקודמים. אז לא חייבים להקים כוח גרילה שיפעל מיערות הכרמל נגד סניפי מקדונלד'ס, אבל אפשר בהחלט להתפקד למפלגת פועלים, ללכת להפגנות (ולא להסתפק בביקור השנתי בכיכר רבין), להתחיל לחשוב ברצינות על השתתפות פעילה בתרומה לחברה (כשרציתי להתנדב בבית יתומים בגואטמלה, לא היה מקום מרוב ישראלים שעבדו שם. בישראל מי היה חושב על זה ?)

כדאי גם ללמוד משהו ממה שקורה בטיול ברמה הבין אישית: נוצרת שם שותפות שלא יוצא כבר לחוות אותה בימינו, משהו בסגנון קומונה, הקיבוץ של פעם. האמת - לדעתי זה מה שעושה את הטיול כל כך מיוחד ומדהים - החוויה השיתופית, שנידונה להתקיים רק בקצה השני של העולם, ומתפרקת עם שובה לארץ. אם היה קיבוץ למטיילים חוזרים, שבו מתרגמים חוויות ורשמים לחיי יום-יום בישראל, מעין מכינה קדם אזרחית (האם הסוכנות תשים על זה כסף?) - היה זה ממגף את התופעה החברתית הזו למשהו מועיל מאד.